

- якщо на проєкті не застосовуються в достатньому обсязі найважливіші інженерні практики.

Для проєктів, в яких небажане або неможливе застосування гнучкої або каскадної моделі в чистому вигляді, можливе застосування комбінованого підходу каскадної і адаптивної методології. Перспективність такого підходу підтверджує активне обговорення світовим ІТ співтовариством 4-ої версії РМВОК.

Література

1. Кон М. Scrum: гнучка розробка ПЗ / Майк Кон. — М.: «Вільямс», 2011. — с. 576.
2. Кен А.: Экстремальное программирование: постановка процесса с первых шагов и до победного конца / Ауэр Кен, Рой Миллер. — Питер, 2003.
3. A Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK® Guide) — Fourth Edition — www.pmi.org
4. Ambler S.W. (2006), Agile adoption rate survey: March 2006. Retrieved September 17, 2006, from <http://www.ambysoft.com/downloads/surveys/AgileAdoptionRates.ppt>

УДК 811.124'04:28(477)»15/16"

СКЛАДНОПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ З ПІДРЯДНИМИ ПРИЧИНИ В ЛАТИНСЬКОМОВНІЙ ДОКУМЕНТАЦІЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

Кандидат філологічних наук Косіцька О.М.

У статті розглядаються особливості складнопідрядних речень з підрядними причини в латинськомовній документації Греко-католицької церкви к. XVI–XVII ст. в Україні. Проаналізовано граматичні особливості, викликані впливом на латину української мови. З метою виявлення специфіки підрядних речень причини в документації Греко-католицької церкви проведено їх порівняння з подібними реченнями в інших досліджених латинськомовних текстах українського походження.

The article examines the features of organization and functioning of compound sentences with subordinate clauses of reason in Latin documents of the Ukrainian Greek Catholic Church in late 16th–17th centuries. Grammatical features due to the influence of Latin on the Ukrainian language, have been analyzed. In order to establish specific features of the compound sentences of reason, a comparative analysis has been done with similar sentences in other Latin texts of Ukrainian origin.

Україна в XVI–XVII ст. все більшою мірою входить у західноєвропейській культурний простір, тому латина починає відігравати все важливішу роль у культурно-політичному житті, що простежується в різних його сферах. Ставлення до латини в українському суспільстві поступово змінюється від досить негативного до цілком позитивного з усвідомленням необхідності знання латинської мови для участі в міжнародному житті [1, с. 23; 2, с. 271]. Сфера освіти позначена розширенням вживання латинської мови у школах та інших навчальних закладах, важливим моментом стало заснування Києво-Могилянського колегіуму, у якому згодом всі предмети, крім катехізису та слов'янської граматики, починають викладатися латиною, причому за рівнем освіти цей заклад не поступався західноєвропейським університетам [1, с. 24; 3, с. 33]. Не залишалася осторонь і література. Продовжуючи загальноєвропейські тенденції, чимало українських культурних діячів XV–XVI ст. створювали власні твори латинською мовою (Юрій Дрогобич, Павло Русин, Станіслав Оріховський та ін.), з'являється багато латинських рукописних підручників: поетики, філософії, богослов'я. Інтенсифікується і процес проникнення латинської мови до судово-адміністративного апарату, внаслідок чого відбувається поступове витіснення із судочинства ділової української мови латинською та польською. За даними Н. Яковенко, цей процес завершився наприкінці XVII ст. [4, с. 8]. Важливим елементом латинізації в тогочасній Україні була Греко-католицька церква, внутрішня та зовнішня документація якої, створена латинською мовою, є цінним культурним і лінгвістичним джерелом.

Проблеми функціонування та мовних особливостей латинської мови на території України до недавнього часу залишалися поза увагою дослідників. Розвиток вчення про мовні контакти та наявність значної кількості недослідженого латинськомовного матеріалу призвели до поживлення інтересу до латини в Україні в період XV–XVII ст. У зв'язку з цим в останні десятиліття минулого століття почали з'являтися наукові праці, присвячені цим питанням. Зокрема Н. Безбородько дослідила особливості латинської мови

філософських трактатів [5], В. Миронова – актової латини [6], Н. Бойко – латинськомовних інскрипцій [7], Р. Щербина – латинськомовної історіографії [8]. Підрядні речення причини у текстах філософських трактатів та актових записках були проаналізовані відповідно Н.Безбородько [5, с. 57–70] та В. Мироною [6, с. 12–13]. Латинськомовна документація Греко-католицької церкви кінця XVI–XVII ст. є важливим складником пізньосередньовічної латини в Україні, але в українському мовознавстві немає лінгвістичних робіт, присвячених її дослідженню. Відсутність наукового опису та аналізу мовних особливостей текстів латинськомовних документів Греко-католицької церкви та потреба в поглибленому вивченні українсько-латинських мовних контактів зумовлюють актуальність даної публікації.

Таким чином, метою статті є аналіз особливостей складнопідрядних речень з підрядними причини в текстах документації Греко-католицької церкви к. XVI–XVII ст. Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі основні завдання: порівняти підрядні речення із семантикою причини в латинськомовній документації Греко-католицької церкви із класичними зразками, щоб виявити відхилення від норм класичної латини; порівняти підрядні речення причини у різних досліджених на даний момент латинськомовних текстах українського походження, щоб виявити специфіку латини, вживаної в середовищі Греко-католицької церкви.

Підрядні речення причини можуть вводитися сполучниками *quod, quia, quoniam, cum*, причому, за класичними нормами, сполучник *cum* завжди має після себе присудок у формі кон'юнктива, тоді як інші перераховані сполучники можуть вживатися як з дійсним, так і з умовним способом. Дійсний спосіб вживається тоді, коли потрібно висловити фактичну причину, а умовний – коли мовець наводить причину не від свого імені, а від імені особи, про яку йдеться (чи яка мається на увазі) у головному реченні [9, с. 184].

Речення зі сполучником *cum* у досліджених текстах традиційно мають присудок в умовному способі, такі речення можуть вживатися препозитивно і постпозитивно, причому сполучник інколи може стояти не на першому місці у реченні: *Cum habeamus satis multa, quae agamus domi, nec habeamus vires sufficientes, non est cogitandum de externis, antequam curabuntur interna* [10, с. 79] – «**Оскільки маємо** досить багато справ, які треба зробити вдома, і не маємо достатньо сил, не слід думати про зовнішні справи, поки не подбаємо про внутрішні». <...> *cumque currus latitarent, aurigas et equos adorti, qui sustinere talia cum non possent, fugerunt sibi et curribus consulere debuerunt* [11, с. 764] – «коли вони сховалися між возами, нападаючи на візниць і коней, ті, **оскільки не могли стримати** такий напад, мусили втікати разом з возами»

У реченнях зі сполучником *quia* вживається майже виключно індикатив: *non noveram ipsum antea, quia non teo tempore fuit Romae in collegio Graeco* [10, с. 200] – «я не знав його раніше, **оскільки він був** у Римі у грецькому колегіумі не в той час, коли там був я»; *Quia igitur bonus Meletius tot evidentia argumenta praebuit suae verae conversionis, ... supplico ... ut ipsi titulus archiepiscopalis tribuatur* [11, с. 692] – «**Так як** добрий Мелетій **подав** стільки наочних доказів свого правдивого навернення, прошу, щоб йому був даний титул архієпископа» Лише у поодиноких випадках має місце кон'юнктив: *Hoc punctum summam et extremam involvit dioecesum perturbationem, ut res ipsa loquitur: quia nullo modo iurisdictionem suam supra suos dioecesanos exercere possit unitus episcopus* [12, с. 18] – «Цей пункт викликає найсильніше обурення у єпархіях, як свідчить сама ця справа: **оскільки** ніяким чином уніатський священик **не може мати** владу над своїми парафіянами». *Venerat autem mandatum ... ut centurio ligatum duceret sacerdotem huius villae, propterea quia dictus sacerdos frequentior esset in ecclesiis latinorum, quam in propria* [12, с. 44] – «Прийшов наказ, щоб сотник зв'язавши привів священика того села **з тієї причини, що** той священик частіше **бував** у церквах латинського обряду, ніж у власній церкві». *Sed quia interim magna possent intervenire inconvenientia ... humillime supplico ut ... obtineat peculiarem commissionem Ill.mus nuncius apostolicus in hoc regno residens* [10, с. 348] – «Але, **оскільки** між тим **могло би виникнути** велике непорозуміння, смиренно прошу, щоб вельможний апостольський нунцій, який перебуває у цьому королівстві, отримав особливу грошову допомогу», у даному реченні спостерігаємо відхилення від правила послідовності часів, у головному реченні вжито теперішній час, тому у підрядному не повинен вживатися імперфект. Наявність його може бути зумовлена впливом староукраїнської мови, внаслідок необхідності передати значення умовного способу.

У реченнях зі сполучниками *quod* і *quoniam* вживається як індикатив, так і кон'юнктив, хоча не завжди відповідно до вимог класичної латини, часто умовний спосіб вживається у тих реченнях, де дієслово-присудок повинно стояти в індикативі: *Et quoniam certo scio hanc rem favore et gratia Ill.mae Dominationis Vestrae indigere, ab ea humillime peto ...* [13, с. 489] – «І **оскільки** точно **знаю**, що ця справа потребує прихильності і милості Вашої ясновельможної вельможності, смиренно прошу у неї ...». *Id dumtaxat*

obsecramus obtestamurque, ut quoniam res tota ad ultimum Sanctitatis Vestrae decretum reiecta esse videatur, suo sive potius Christi oraculo rem tantam dirimere dignetur [12, с. 25] – «Тільки того просимо й від свого імені або скоріше Христовим ім'ям благаємо, щоб, **оскільки** ця справа **здається** відкладеною до останнього декрету, Ваша святість була милостива таку справу завершити».

Archiepiscopatus dictus, non quod archiepiscopus eius episcopos aliquos sub iurisdictione sua habeat ... sed quod ab antiquo primum locum post metropolitanum archiepiscopum inter alios Ruthenos episcopos habuerit [11, с. 389] – «Називається архієпископатом не **тому, що** цей архієпископ **має** під своєю владою інших єпископів, а **тому, що** з давніх часів серед інших руських єпископів **посідав** перше місце після митрополитичого архієпископа». Хоча причина, яка наводиться у підрядному реченні є фактичною і наводиться від імені автора, присудки поставлені у формі кон'юнктива, що свідчить про руйнування традиційного вживання способів у підрядних реченнях причини.

У головному реченні перед сполучниками *quod, quia* для підсилення вказівки на причину може стояти *eo, ex hoc*: *Ex Magnifico Domino Castellano Malogosten intellexi Ill.mam et R.mam D. Vestram ex hoc quod per eundem nullas ad ipsum litteras dederim, suspitione laborare tanquam a me offense negligetur, causasque offensionis inquirere* [13, с. 456] – «Від вельможного пана каштеляна Малоґощі я дізнався, що Ваша найясніша і найдостойніша вельможність **через те, що** я не передав через нього жодного листа вважає, що причиною цього стала моя образа, і шукає причин цієї образи». *Etsi vellemus prohibere, non possumus, et quia ante triennium nonnulli ex illis, qui errant ritus graeci, transierunt ad ritum latinum, non ex eo quia erant ritus graeci, sed quia erant valde necessarii ad promovendam Unionem* [11, с. 544] – «Навіть якби хотіли заборонити, не можемо, і оскільки три роки тому ніхто із тих, хто були грецького обряду, не перейшли до латинського, **не через те, що** були грецького обряду, а тому, що були дуже потрібні для поширення унії».

Інколи в одному реченні наявні немотивовані різні форми вираження присудка: *tibi, Sanctissime Pater, post Deum tota christiana, melius dicam orthodoxa Respublica refferat acceptum; quod in tam perditissimis his, deploratisque temporibus securum teneat cursum, quod ab inimicorum, inferorum scilicet, insidiis libera, optatum spectat portum* [14, с. 250] – «тобі, найсвятіший отче, після Бога вся християнська, чи краще сказати православна держава, буде вдячна **через те, що** у ці дуже нещасливі й сумні часи **тримає** безпечний курс, **через те, що** вільна від загрози ворогів, тобто пекла, **прямує** до очікуваного порту». Спостерігаємо неузгодженість між деякими частинами речення, а саме однорідними підрядними причинами: у першому випадку (*quod teneat*) вжито кон'юнктив, оскільки причина подається не від імені автора, а в другому (*quod spectat*) бачимо індикатив, хоча причинова семантика цього речення є ідентичною з першим.

Отже, підрядні речення причини у латинськомовній документації Греко-католицької церкви можуть вводитися тими самими сполучниками, що й у класичній латині. Можливі всі варіанти розташування підрядних речень: препозитивно, постпозитивно та інтерпозитивно. Вживання індикатива та кон'юнктива у проаналізованих реченнях свідчить про руйнування традиційного вживання способів у підрядних реченнях причини: трапляється немотивована заміна індикатива на кон'юнктив, у реченнях з однорідними підрядними можливе вживання обох способів.

На відміну від актової латини та латини філософських творів, де в підрядних причинах не вживається сполучник *quoniam* [5, с. 67; 6, с. 13], у проаналізованих текстах він є досить поширеним. Ще однією особливістю актової латини є часте вживання сполучника *quia* з кон'юнктивом, тоді як у текстах греко-католицької латинськомовної документації речення зі сполучником *quia* лише в поодиноких випадках мають присудок в умовному способі. Сполучник *quatenus*, який у текстах філософських творів може вводити підрядні речення причини [5, с. 69], в досліджених текстах латинськомовної документації Греко-католицької церкви в такому значенні не зустрічається. Зазначені явища можна трактувати як індивідуальні авторські особливості.

Таким чином, підрядні речення з семантикою причини у латинськомовній документації Греко-католицької церкви засвідчують певні зміни та відхилення від норм класичної латини, пов'язані із характером засвоєння та специфікою використання латинської мови в Україні кінця XVI–XVII ст. Порівняння з іншими латинськомовними текстами українського походження, з одного боку, виявляє деякі риси, притаманні лише документації Греко-католицької церкви, а з іншого, дозволяє знайти багато спільних моментів, що дозволяє говорити про латину в Україні зазначеного періоду як певну єдність. Результати даного дослідження розширюють комплекс відомостей про український різновид пізньосередньовічної латини взагалі та про її синтаксичні особливості зокрема і можуть бути основою для подальших досліджень латинської мови в Україні.

Література

1. Гриценко С. П. Лексичний вплив як чинник динаміки структури мови-реципієнта (на матеріалі латинських запозичень українських пам'яток кінця XVI–XVII ст.): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15 / Гриценко Світлана Павлівна. – К., 1999. – 290 с.
2. Яковенко Н. Н. Просвещение и школа на Украине в XIV–XVII вв. / Н. Н. Яковенко // Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР с древнейших времен до конца XVII в. – М.: Педагогика, 1989. – С. 266–282.
3. Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія / Зоя Іванівна Хижняк. – К.: Вища школа, 1981. – 221 с.
4. Яковенко Н. Н. Палеографія латинського документального письма на Правобережній Україні: автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. истор. наук / Н. Н. Яковенко. – К., 1983. – 22 с.
5. Безбородько Н. И. Язык латинских трактатов украинских философов XVII века / Нина Ивановна Безбородько. – Днепропетровск, 1972. – 137 с.
6. Миронова В. М. Граматичні особливості латинської актової мови XV–XVI ст. в Україні (на матеріалі гродських і земських судових актів Галицької, Сяноцької, Перемишльської і Львівської адміністративних округ Галицької Русі): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.14 «Класичні мови. Окремі індоєвропейські мови» / В. М. Миронова. — К., 1999. — 16 с.
7. Бойко Н. В. Латинськомовна інскрипція в Україні кінця XVI–початку XVIII століть (лексико-граматичний аспект): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.14 / Бойко Наталія Василівна. – К., 2006. – 218 с.
8. Щербина Р. А. Латинськомовна історіографія в Україні середини XVII ст. як мовно-культурне джерело (на матеріалі хронік про Визвольну війну українського народу 1648–1657 років): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.14 «Класичні мови. Окремі індоєвропейські мови». – К., 2006. – 19 с.
9. Боровский Я. М. Учебник латинского языка [для гуманитарных факультетов университетов] / Я. М. Боровский, А. В. Болдырев. – 4-е дополн. изд. – М.: Высшая школа, 1975. – 479 с.
10. Monumenta Ucrainae Historica: в 14 т. / [збір. митрополит Андрей Шептицький]. – Vol. II (1624–1648). – Romae, 1965. – 358 p.
11. Monumenta Ucrainae Historica: в 14 т. / [збір. митрополит Андрей Шептицький]. – Vol. IX–X (1075–1632). – Romae, 1971. – 942 p.
12. Monumenta Ucrainae Historica: в 14 т. / [збір. митрополит Андрей Шептицький; видав митрополит Йосиф]. – Vol. XI (1633–1659). Supplementum. – Romae, 1974. – 648 p.
13. Documenta Unionis Berestensis eiusque auctorum (1590-1600) / [collegit P. Athanasius G. Welykyj, OSBM]. – Romae, 1970. – 556 p.
14. Monumenta Ucrainae Historica: в 14 т. / [збір. митрополит Андрей Шептицький]. – Vol. I (1075–1623). – Romae, 1964. – 350 p.

PACS 42.25.Bs;42.65.-K

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛЯРИЗАЦІЇ СВІТЛА В CDS ПРИ НАЯВНОСТІ ДВОФОТОННОГО ПОГЛИНАННЯ

*Доктор фізико-математичних наук Куліш М.Р.,
кандидат фізико-математичних наук Малиш М.І.*

Досліджено поляризацію світла в CdS при наявності двофотонного поглинання. Показано, що зі зростанням азимуту поляризації φ плавно змінюється кут повороту великої півосі, еліптичність, фокальний параметр та ексцентриситет еліпса поляризації світла.

Light polarization have been investigated in CdS at presence of two photon absorption. It is shownd that angle of turn large semi-major axis, ellipticity, focal parameter and excentricity of light polarization ellipse changing smoothly with increasing polarization azimuth.

Вступ. Зазвичай коефіцієнт двофотонного поглинання визначається для орієнтації електричного вектора електромагнітної хвилі \mathbf{E} паралельної до оптичної вісі C , або перпендикулярної ([1-3]). Вплив азимуту поляризації φ на інтенсивність світла, що розповсюджується в одновісних кристалах відомий [4,5]. Однак, особливості зміни форми еліпса поляризації, що відбуваються при цьому залишилися не дослідженими. Дана робота присвячена вивченню впливу азимута поляризації на кут повороту великої півосі, еліптичність, фокальний параметр, ексцентриситет еліпса поляризації світла, що розповсюджується в CdS в присутності двофотонного поглинання.